

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد مرودشت

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد حسابداری

عنوان:

**شناسایی عوامل مؤثر بر احتمال وقوع تقلب در گزارشگری صورتهای مالی
از دید حسابرسان و مدیران مالی و تأثیر آن بر عملکرد شرکتها**

استاد راهنما:

دکتر جواد مرادی

استاد مشاور:

دکتر هاشم ولی پور

نگارش:

راحله رستمی

زمستان ۱۳۹۰

این پایان نامه را ضمن تشکر و سپاس بیکران و در کمال افتخار و امتنان تقدیم می نمایم به:

- محضر ارزشمند پدر و مادر عزیزم به خاطر همه ی تلاشهای محبت آمیزی که در دوران مختلف زندگی ام انجام داده اند و بامهربانی چگونه زیستن را به من آموخته اند.

- به همسرم به پاس قدر دانی از قلبی آکنده از عشق و معرفت که محیطی سرشار از سلامت و امنیت و آرامش و آسایش برای من فراهم آورده است

- به استادان فرزانه و فرهیخته ای که در راه کسب علم و معرفت مرا یاری نمودند .

- به آنان که در راه کسب دانش راهنمایم بودند .

- به آنان که نفس خیرشان و دعای روح پرورشان بدرقه ی راهم بود.

- الهها به من کمک کن تا بتوانم ادای دین کنم و به خواسته ی آنان جامه ی عمل ببوشانم .

- پروردگارا حسن عاقبت ، سلامت و سعادت را برای آنان مقدر نما .

- خدایا توفیق خدمتی سرشار از شور و نشاط و همراه و همسو با علم و دانش و پژوهش جهت رشد و شکوفایی ایران کهنسال عنایت بفرما.

عنوان

فهرست مطالب

صفحه

۱-۹	فصل اول: کلیات تحقیق
۲	۱-۱- مقدمه
۳	۲-۱- بیان مسأله
۴	۳-۱- اهداف تحقیق
۴	۴-۱- اهمیت ضرورت انجام تحقیق
۵	۵-۱- فرضیه‌های تحقیق و مبانی نظری فرضیه‌ها
۵	۱-۵-۱- گروه اول فرضیه‌ها
۵	۲-۵-۱- گروه دوم فرضیه‌ها
۶	۳-۵-۱- مبانی نظری فرضیه‌ها
۸	۶-۱- قلمرو تحقیق
۸	۱-۶-۱- قلمرو مکانی تحقیق
۸	۲-۶-۱- قلمرو زمانی تحقیق
۸	۳-۶-۱- قلمرو موضوعی تحقیق
۸	۷-۱- روش تحقیق
۹	۸-۱- جامعه و نمونه آماری
۹	۹-۱- ساختار تحقیق
۱۰-۶۱	فصل دوم: ادبیات تحقیق
۱۱	۱-۲- مقدمه
۱۱	۲-۲- ادبیات و مبانی نظری تحقیق
۱۲	۲-۲-۱- عوامل مربوط به ویژگی‌ها و نفوذ مدیریت
۱۳	۲-۲-۲- عوامل ریسک مرتبط با تبعیت مدیریت از کنترل‌های داخلی و استانداردهای لازم‌الاجرا
۱۴	۲-۲-۳- عوامل ریسک مرتبط با شرایط بازار و صنعت
۱۶	۲-۲-۴- عوامل ریسک مرتبط با ویژگی‌های عملیاتی، نقدینگی و ثبات مالی
۱۸	۲-۲-۵- معیارهای اندازه‌گیری عملکرد شرکت
۲۰	۲-۳-۱- تقلب و اشتباهات در صورت‌های مالی
۲۰	۲-۳-۲- عوامل ریسک مرتبط با گزارشگری مالی متقلبانه
۲۲	۲-۳-۳- عوامل ریسک مرتبط با تخصیص نادرست دارایی‌ها
۲۴	۳-۳-۲- آگاه ساختن مدیریت، کمیته حسابرسی و سایرین از تقلب

۲۷	۴-۳-۲- استاندارد شماره ۸۲ تقلب مالی را شامل موارد زیر می‌داند
۲۷	۵-۳-۲- مثلث تقلب
۳۱	۶-۳-۲- ارتباط عوامل محیطی با تقلب
۳۴	۷-۳-۲- ارتباط پاداش مدیریت با تقلب
۳۵	۸-۳-۲- ارتباط ترکیب هیئت مدیره با تقلب
۳۵	۹-۳-۲- نقش استانداردنویسان در جلوگیری از بروز تقلب در حسابداری
۳۶	۱۰-۳-۲- فرهنگ سازمانی و گزارشگری مالی متقلبانه
۳۶	۱۱-۳-۲- شناخت اثر بالقوه تکنولوژی اطلاعات در ارتباط با رفتار متقلبانه کارکنان
۳۷	۱۲-۳-۲- ویژگی‌های تقلب
۳۸	۱۳-۳-۲- نگرش سیستماتیک به تقلب
۴۶	۴-۲- استراتژی‌های جلوگیری و کشف تقلب
۴۹	۵-۲- مسئولیت حسابرسان در قبال کشف اشتباه و تقلب
۵۰	۱-۵-۲- چالش‌های حرفه حسابرسی در ایران
۵۱	۲-۵-۲- اثر گزارشات احتمالی تقلب بر ارزیابی ریسک و برنامه‌ریزی حسابرسی
۵۲	۳-۵-۲- اثر تجربه و ارزیابی صریح ریسک تقلب در کشف تقلب و فرآیندهای تحلیلی
۵۳	۴-۵-۲- استراتژی‌های حسابرسی و فرصت‌های گوناگون تحریف
۵۳	۵-۵-۲- تعامل میان کنترل‌های داخلی و آزمون‌های محتوا در حسابرسی تقلب
۵۳	۶-۵-۲- روش‌های جدید بازاری از تقلب
۵۵	۶-۲- پیشینه تحقیق
۵۵	۱-۶-۲- پیشینه داخلی
۵۶	۲-۶-۲- پیشینه خارجی
۶۱	۷-۲- خلاصه فصل
۶۲-۷۸	فصل سوم: روش و ساختار تحقیق
۶۳	۱-۳- مقدمه
۶۳	۲-۳- فرضیه‌های تحقیق
۶۳	۱-۲-۳- گروه اول فرضیه‌ها
۶۳	۲-۲-۳- گروه دوم فرضیه‌ها
۶۴	۳-۳- مدل و متغیرهای تحقیق
۶۶	۴-۳- روش تحقیق
۶۸	۵-۳- جامعه و نمونه آماری

۶۸	۳-۵-۱- نمونه و روش نمونه‌گیری
۶۹	۳-۶- روش جمع‌آوری داده‌ها
۷۰	۳-۶-۱- قابلیت اطمینان (پایایی پرسشنامه)
۷۱	۳-۶-۲- اعتبار (روایی) پرسشنامه
۷۲	۳-۷- فرضیه آماری
۷۲	۳-۷-۱- سطح معناداری و خطاهای آماری
۷۳	۳-۸- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
۷۳	۳-۹- روش‌های آماری
۷۳	۳-۹-۱- آزمون مقایسه یک نمونه ای
۷۴	۳-۹-۲- مدل رگرسیون چند متغیره
۷۴	۳-۹-۳- تحلیل همبستگی
۷۵	۳-۹-۴- ضریب تعیین
۷۵	۳-۹-۵- ضریب همبستگی
۷۵	۳-۹-۶- آزمون معنادار بودن در الگوی رگرسیون
۷۶	۳-۹-۶-۱- آزمون معنادار بودن معادله رگرسیون
۷۶	۳-۹-۶-۲- آزمون معنادار بودن ضرایب
۷۶	۳-۹-۷- تعیین صحت مدل رگرسیون و بررسی تاثیر مدل ارائه شده
۷۷	۳-۹-۸- آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف
۷۸	۳-۱۰- خلاصه فصل
۷۹-۱۰۰	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها
۸۰	۴-۱- مقدمه
۸۰	۴-۲- تحلیل پرسشنامه حساب‌رسان
۸۰	۴-۲-۱- آمار توصیفی داده‌ها
۸۲	۴-۲-۲- آمار استنباطی داده‌ها
۸۶	۴-۲-۳- عوامل مؤثر تقلب از دید حساب‌رسان
۸۸	۴-۳- تحلیل پرسشنامه شرکت
۸۸	۴-۳-۱- آمار توصیفی
۹۰	۴-۳-۲- آمار استنباطی
۹۱	۴-۴- آمار توصیفی
۹۲	۴-۵- آمار استنباطی

۹۲	۴-۵-۱- ماترس همبستگی
۹۲	۴-۵-۲- مدل تحقیق و آزمون فرضیه‌ها
۹۲	۴-۵-۱-۲- آزمون فرضیه اصلی اول
۹۴	۴-۵-۲-۲- آزمون فرضیه اصلی دوم
۱۰۰	۴-۵- خلاصه فصل
۱۰۱-۱۰۷	فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۱۰۳	۵-۱- مقدمه
۱۰۳	۵-۲- تفسیر یافته‌های تحقیق
۱۰۳	۵-۲-۱- گروه اول فرضیه‌ها
۱۰۳	۵-۲-۲- گروه دوم فرضیه‌ها
۱۰۶	۵-۳- پیشنهادات
۱۰۶	۵-۳-۱- پیشنهادهای مبتنی بر نتایج
۱۰۷	۵-۳-۲- پیشنهادهایی برای تحقیق‌های آتی
۱۰۷	۵-۴- محدودیت‌های تحقیق
۱۰۸-۱۱۲	منابع و مأخذ
۱۱۳-۱۶۷	ضمائم
۱۱۳-۱۲۵	ضمیمه الف: پرسشنامه‌های تحقیق
۱۲۶	ضمیمه ب: سوالات حذف شده پرسشنامه حساب‌برسان
۱۲۷	ضمیمه ج: پایایی پرسشنامه‌ها
۱۲۸	ضمیمه د: نتایج آماری حاصل از محاسبات کامپیوتری
۱۶۷	ضمیمه ه: اسامی شرکت‌های انتخابی

چکیده:

با توجه به اهمیت نقش حسابرسان در اعتباردهی صورت‌های مالی، آنان موظفند که اعتماد معقولی از صحت و سلامت صورت‌های مالی به دست آورده و این اطمینان خود را به سرمایه‌گذاران انتقال دهند. وقوع تخلفات مالی به حیثیت حرفه حسابرسی لطمه‌های جبران‌ناپذیری وارد می‌آورد. لذا حسابرسان موظفند، نسبت به هر عاملی که سبب مخدوش گردیدن صورت‌های مالی می‌گردد، حساسیت نشان دهند. از جمله مهمترین ویژگی‌هایی که حسابرسان را نسبت به وقوع تخلفات مالی هشیار می‌سازد، عواملی هستند که به نشانه‌های خطر موسومند. وجود این عوامل تأثیر عمده‌ای بر برنامه‌ریزی عملیات حسابرسی می‌گذارند و حسابرسان را به بررسی‌های تحلیلی‌تر و پردامنه‌تر وادار می‌سازند. در این تحقیق سعی بر آن شده است که این عوامل را در ساختار محیطی شرکت‌های ایرانی شناسایی کرده و نتایج این تحقیق به نحوی مفید عرضه داده شود. در این مطالعه، عوامل مذکور در چهار گروه عوامل خطر مرتبط با ویژگی‌ها و نفوذ مدیریت، عوامل خطر مرتبط با تبعیت مدیریت از کنترل‌های داخلی و استانداردهای لازم الاجرا، عوامل خطر مرتبط با شرایط بازار و صنعت و عوامل خطر مرتبط با ویژگی‌های عملیاتی، نقدینگی و ثبات مالی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در راستای دستیابی به هدف پژوهش از بین حسابرسان شاغل در سازمان حسابرسی و مدیران مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران تعداد ۸۵ و ۱۰۰ نفر به شیوه تصادفی طبقه‌بندی شده برای پاسخگویی به پرسش‌نامه پژوهش انتخاب شدند. نتایج این پرسش‌نامه‌ها با استفاده از روش‌های آماری، مورد تحلیل قرار گرفته‌اند و عوامل مورد اجماع جامعه حسابرسان شناسایی گردیده است. همچنین در بخش ارزیابی عملکرد از طریق مدل رگرسیونی، عملکرد ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ شرکت‌هایی که مدیران مالی آنها اقدام به تکمیل پرسش‌نامه نموده‌اند پرداخت شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که در دسته اول فرضیه‌ها بین ویژگی‌های مدیریت، تبعیت مدیریت از کنترل‌های داخلی و استانداردهای لازم الاجرا، عوامل خطر مرتبط با شرایط بازار و صنعت، ویژگی‌های عملیاتی، نقدینگی و ثبات مالی با احتمال وقوع تقلب رابطه معناداری وجود دارد. در دسته دوم فرضیه‌ها بین عملکرد شرکت تحت متغیرهای نرخ بازده دارایی‌ها، جریان نقد عملیاتی، بازده سهام و بازده شرکت با ریسک تقلب رابطه معناداری وجود دارد.

کلمات کلیدی: تقلب، نشانه‌های خطر، صورت‌های مالی، کنترل‌های داخلی و حسابرسی.

فصل اول: کلیات تحقیق

- مقدمه
- بیان مساله
- اهداف تحقیق
- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق
- فرضیه‌های تحقیق و مبانی نظری فرضیه‌ها
- قلمرو تحقیق
- روش تحقیق
- ساختار تحقیق

۱-۱- مقدمه

تقلب در گزارشگری و حسابداری مالی در سال‌های اخیر رشد قابل توجهی داشته است. با بروز بحران مالی در شرکت‌هایی هم‌چون انرون، گلوبال کراسینگ و ورلد کام، مسأله تقلب در گزارشگری مالی وارد عرصه سیاست نیز شده است. امروزه مجامع قانون‌گذار، حرفه حسابداری و مدیریت به علل ایجاد تقلب و راه‌های موجود به منظور جلوگیری از وقوع رفتار متقلبانه در گزارشگری مالی توجه خاصی کرده‌اند.

تحریر صورت‌های مالی، شامل دستکاری عناصر تشکیل‌دهنده آنها از طریق ارائه غیر واقعی دارایی‌ها، فروش و سود یا بدهی‌ها، هزینه و زیان است. در مواقعی که صورت‌های مالی حاوی تحریفی بااهمیت است به گونه‌ای که عناصر تشکیل‌دهنده آن صورت‌مالی بیانگر واقعیت نباشد، گفته می‌شود که تقلب صورت گرفته است. (اسپاتیس^۱، ۲۰۰۲) الیوت و ویلینگهام^۲ (۱۹۸۰) عنوان می‌کنند که تقلب همان دستکاری هوشیارانه صورت‌های مالی توسط مدیریت است که باعث گمراهی سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان می‌شود. از نظر والاس^۳ (۱۹۹۵) تقلب، برنامه‌ای از پیش طراحی شده به منظور فریب دیگران است که می‌تواند از طریق ارائه اسناد و مدارک ساختگی صورت گیرد. فدراسیون بین‌المللی حسابداران^۴ (۱۹۸۲) در بیانیه شماره ۱۱ خود تقلب و اشتباه را از هم جدا و عنوان می‌کند که تنها ویژگی متمایز کننده تقلب از اشتباه، قصد و نیت می‌باشد و اینکه اشتباهات، ناشی از اعمال غیرعمدی (سهوی) است. انجمن حسابداران رسمی آمریکا^۵ نیز در بیانیه شماره ۸۲ خود، که در سال ۱۹۹۷ منتشر، تقلب را ناشی از عمد معرفی نمود. با توجه به این مطالب ملاحظه می‌شود که کشف تقلب در صورت‌های مالی کار ساده‌ای نیست، زیرا تقلب، معلول عوامل متعددی است و در ضمن به شیوه‌های متفاوتی نیز قابل اعمال است.

به رغم تحقیق‌های متعدد خارجی در خصوص کشف تقلب در گزارش‌های مالی، در داخل کشور به این موضوع توجه زیادی نشده است. مسأله گزارشگری مالی متقلبانه در ایران از اهمیتی ویژه برخوردار است. افزایش تعداد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس که به منظور جذب منابع مالی به انتشار اوراق بهادار اقدام می‌کنند، تلاش به منظور کاهش مالیات بر سود و... از جمله دلایل اهمیت موضوع است. لذا با توجه به اهمیت کشف تقلب در گزارشگری مالی در جهت حمایت از منافع سرمایه‌گذاران، تصمیم بر آن شد تا به بررسی این مسأله بپردازیم.

^۱. Spathis.

^۲. Elliot & Willingham.

^۳. Wallace.

^۴. International Federation Of Accountants.

^۵. American Institute Of Certified Public Accountants

^۶. Statement Of Auditing Standards, No. 82.

۱-۲- بیان مساله

ارزیابی صحیح احتمال تقلب از حسابرسان در برابر دعاوی مطروحه حمایت می‌کند و هزینه‌های غیر ضروری حسابرسی را کاهش می‌دهد. محققان توجه کمتری به ارزیابی احتمال تقلب داشته‌اند. اغلب مطالعه‌ها از عواملی (نشانه‌های خطر) استفاده کردند که در استانداردهای حسابرسی و اعمال حرفه‌ای نشان داده شده‌اند. تحقیق‌های پیشین تلاش می‌کنند که به دو سوال مرتبط پاسخ گویند: (۱) قویترین نشانه‌های خطر کدامند؟ (۲) چگونه می‌توان نشانه‌های خطر^۱ را به منظور کمک به تصمیم‌گیری با یکدیگر ترکیب نمود؟ پاسخ به سوال اول انتها ناپذیر است.

عواملی را عوامل عمومی می‌نامند، که در تمامی صنایع قابل کاربرد هستند. مثالی از عوامل عمومی تعویض زیاد مدیریت است. لوبک^۲ و سایرین (۱۹۸۱) و بل^۳ (۱۹۹۱) از چنین عواملی عمومی، برای ساختن مدل خود استفاده کردند. هر صنعت ویژگی‌هایی مختص به خود دارد و به خلاف عوامل عمومی، تعدادی از عوامل فقط در یک صنعت نمایان هستند. به این عوامل، عوامل ویژه گفته می‌شود. مثالی از این عامل در صنعت بانکداری اعطای وام‌های غیر عادی، سؤال برانگیز یا بدون وثیقه کافی است. هیچ مدل مستقیمی وجود ندارد که عوامل عمومی و ویژه را به منظور ارزیابی احتمال تقلب ترکیب کند.

اثر بخشی حسابرسی به توانایی حسابرس در ارزیابی احتمال تقلب و چگونگی کاربرد این ارزیابی در برنامه‌ریزی حسابرسی بستگی دارد و این کار زمانی که صاحبکار دارای فرصت‌های زیادی برای ارتکاب تقلب است، دارای اهمیت ویژه است. بیانیه استاندارد حسابرسی شماره ۱^۴، بیان می‌دارد که حسابرس مسئول برنامه‌ریزی و انجام حسابرسی به منظور رسیدن به اطمینان معقول در این زمینه است که صورت‌های مالی عاری از اشتباهات با اهمیتی است که موجب اشتباه یا تقلب می‌گردند. این بیانیه رهنمودی برای حسابرسان فراهم می‌آورد تا مسئولیت خود را درباره تقلب بدانند. این بیانیه مدیریت را مسئول پیشگیری و کشف تقلب می‌داند.

چون حسابرسان مسئولیت زیادی در حصول اطمینان نسبی از سلامت صورت‌های مالی دارند، لذا این تحقیق در پی آن است که با شناسایی این عوامل و تشخیص سهم نسبی هر یک از آنها در افزایش میزان احتمال وقوع تقلب، نتیجه‌ای قابل کاربرد به حرفه ارائه دهد. از زمانی که حرفه حسابرسی مسئولیت خود را برای کشف تقلب در صورت‌های مالی افزایش داده است، به نظر می‌رسد که مسئولیت کامل چنین کشفی تنها به عنوان محصول فرعی کاربرد استانداردهای حسابرسی باشد. گرچه، به‌کارگیری چنین استانداردهایی واقعاً موجب جلوگیری از وقوع تقلب نگردیده است، این سؤال برای جامعه مطرح گردیده است که آیا حسابرسی کاملاً مستقل مورد نیاز است؟

زیون^۵ (۲۰۰۰) خاطر نشان می‌کند که هزینه‌های سالانه تقلب در آمریکا بالغ بر ۴۰ میلیون دلار است. اجماعی به منظور واکنش مؤثر برای افزایش مسئولیت‌پذیری حسابرسی و اعتماد جامعه به حرفه

^۱. Red Flags.

^۲. Loebbecke.

^۳. Bell.

^۴. Statement Of Auditing Standards.

^۵. Ziven.

حسابرسی ضروری است. فوگارتی^۱ (۱۹۹۱) بیان می‌کند که حتی اگر ۱٪ از کارهای حسابرسی حاوی تقلب باشد، منجر به زیان جامعه می‌گردد. بررسی ناکافی ماهیت تقلب از جانب حسابرسان منجر به شکست عملیات حسابرسی می‌گردد. افزایش نقش حسابرس مستقل به منظور کنترل تقلب، منجر به نیاز رو به افزایش برای یافتن دیدگاه‌های نوین در این زمینه گردیده است.

با توجه به هزینه‌هایی که از بابت تقلب به طور سالانه به جامعه تحمیل می‌گردد و همچنین در معرض خطر قرار گرفتن اعتبار و حیثیت حرفه حسابرسی، انجام مطالعه و تحقیق پیرامون شناسایی عوامل موثر بر رخداد تقلب، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد و این امر به برنامه‌ریزی حسابرسان در تمامی مراحل حسابرسی و حفظ اعتماد عمومی جامعه کمک شایانی می‌کند. در این تحقیق، عوامل مؤثر بر احتمال وقوع تقلب و نشانه‌های خطر موجود در محیط حسابرسی شرکت‌های ایرانی مورد بررسی و آزمون قرار می‌گیرند.

۱-۳- اهداف تحقیق

از آنجا که اظهارنظر حسابرسان پیرامون وضعیت صورت‌های مالی اثر انکارناپذیری بر تصمیم‌گیری‌های سرمایه‌گذاران، بانکها، نهادهای دولتی و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی ذینفع دارد، لذا هر مطالعه‌ای که بتواند به ارائه صحیح و منصفانه این اظهارنظر کمک شایان توجهی نماید، در خور توجه و تعمق فراوان از جانب اعضای حرفه قرار خواهد گرفت. از طرفی چنین مطالعاتی در کشور ما تاکنون با اقبال کمی مواجه بوده است، لذا انجام چنین مطالعاتی، شالوده نظری حرفه حسابرسی را تقویت می‌نماید. اهداف این تحقیق به شرح زیر است: (۱) بررسی ارتباط پاره‌ای از عوامل بر روی احتمال وقوع تقلب می‌باشد. در صورتی که ارتباط چندین عامل از عوامل فوق بر وقوع تقلب مورد تایید قرار گیرد، می‌توان با استفاده از این عوامل به ارزیابی ریسک حسابرسی پرداخت و از این طریق می‌توان مبنایی برای انجام تحقیق‌های بیشتر و تهیه مدل‌هایی جهت ترکیب این عوامل فراهم نمود. (۲) ارزیابی دیدگاه حسابرسان و مدیران ایران نسبت به کارایی علایم خطر در کشف تقلب و میزان اتکای آنها بر هر یک از علایم خطر می‌باشد. (۳) ارائه نتایج به سازمان‌ها، شرکت‌ها و همچنین حسابرسان مستقل در جهت کشف تقلب.

۱-۴- اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

در سال‌های اخیر رشد فزاینده‌ای راجع به تقلب در صورت‌ها و گزارشگری مالی شرکت‌ها در جهان اتفاق افتاده است و این در حالی است که هنوز بسیاری از شرکت‌های ایرانی دارای دایره حسابرسی نمی‌باشند و برخی از شرکت‌ها که دارای این دایره هستند، هنوز تعریف صحیحی، از دایره حسابرسی ندارند. همچنین حسابرسان مستقل نیز به دلیل عدم آشنایی کافی با استاندارد حسابرسی شماره ۲۹۹^۲ و همچنین عدم کارایی استاندارد ۲۴^۳ تدوین شده به وسیله سازمان حسابرسی^۳ با مشکل‌های فراوان مواجه هستند. وجود چندین عامل سبب این تحقیق شد: اول آنکه ادعاهایی وجود دارد که علایم خطر بطور گسترده‌ای توسط حسابرسان مورد استفاده قرار می‌گیرد ولی شواهد تجربی اندکی بر مربوط بودن آنها یافت می‌شود. سپس

^۱. Fogarty

^۲. Statement of Auditing Standards.

^۳. Generally Accepted Auditing Standards(GAAS).

اینکه از نظر تئوری بیان می‌شود که بین علایم خطر و کشف تقلب رابطه مثبتی وجود دارد اما این سؤال مطرح است که آیا به راستی در عمل نیز این تئوری، در ایران قابل دفاع است؟ اگر این چنین است کدام علایم خطر از درجه اهمیت بیشتری برخوردار است؟ در نهایت اینکه قدیمی‌ترین تحقیق‌ها که در ایالات متحده آمریکا انجام شده‌اند و شواهدی که از یک محیط اقتصادی متفاوت نظیر ایران در حال توسعه ناشی می‌شود می‌تواند در جهت بین‌المللی کردن حرفه حسابرسی و فرآیند رو به رشد آن مهم باشد. محقق امیدوار است که با ارائه پرسشنامه و ارائه نتایج این پژوهش تا حدودی به حسابرسان در شناخت علایم خطر و کشف تقلب کمک نماید یا به عبارتی این تحقیق به دنبال این است که توجه حسابرسان را به احتمال وجود تقلب معطوف دارد.

۱-۵- فرضیه‌های تحقیق و مبانی نظری فرضیه‌ها

فرضیه‌های این تحقیق در دو بخش طبقه‌بندی و ارائه شده است. گروه اول فرضیه‌ها به بررسی و شناسایی عوامل ریسک مؤثر بر تقلب از دید حسابرسان می‌پردازد و در گروه دوم فرضیه‌ها از طریق استخراج شاخص ریسک تقلب برای شرکت‌های عضو نمونه آماری، به بررسی ارتباط شاخص ریسک تقلب و عملکرد شرکت‌ها خواهیم پرداخت.

۱-۵-۱- گروه اول فرضیه‌ها:

فرضیه اول: بین عوامل ریسک مرتبط با ویژگی‌ها و نفوذ مدیریت و احتمال وقوع تقلب ارتباط معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: بین عوامل ریسک مرتبط با تبعیت مدیریت از کنترل‌های داخلی و استانداردهای لازم‌الاجرا و احتمال وقوع تقلب ارتباط معناداری وجود دارد.

فرضیه سوم: بین عوامل ریسک مرتبط با شرایط بازار و صنعت و احتمال وقوع تقلب ارتباط معناداری وجود دارد.

فرضیه چهارم: بین عوامل ریسک مرتبط با ویژگی‌های عملیاتی، نقدینگی و ثبات مالی شرکت و احتمال وقوع تقلب ارتباط معناداری وجود دارد.

۱-۵-۲- گروه دوم فرضیه‌ها:

فرضیه‌های اصلی اول: بین شاخص ریسک تقلب با عملکرد شرکت، رابطه معناداری وجود دارد.
فرضیه‌های فرعی:

۱-۱- بین شاخص ریسک تقلب با نسبت بازده دارایی‌ها^۱، رابطه معناداری وجود دارد.

۱-۲- بین شاخص ریسک تقلب با نسبت وجه نقد عملیاتی^۲، رابطه معناداری وجود دارد.

۱-۳- بین شاخص ریسک تقلب با نسب بازده بازار^۳، رابطه معناداری وجود دارد.

۱-۴- بین شاخص ریسک تقلب با نسبت بازده حقوق صاحبان سهام^۴، رابطه معناداری وجود دارد.

¹. Return on Assets(ROA)

². Operating Cash Flow(CFO)

³. Return Erning Turn over(RET)

⁴. Return on Equity(ROE)

فرضیه اصلی دوم: بین عملکرد شرکت‌های مختلف با توجه به سطح ریسک تقلب آنها تفاوت معناداری وجود دارد.

فرضیه های فرعی:

۱-۲- بین نسبت بازده دارایی‌های شرکت‌های مختلف با توجه به سطح ریسک تقلب آنها تفاوت معناداری وجود دارد.

۲-۲- بین نسبت وجه نقد عملیاتی شرکت‌های مختلف با توجه به سطح ریسک تقلب آنها تفاوت معناداری وجود دارد.

۳-۲- بین نسبت بازده بازار شرکت‌های مختلف با توجه به سطح ریسک تقلب آنها تفاوت معناداری وجود دارد.

۴-۲- بین نسبت بازده حقوق صاحبان سهام شرکت‌های مختلف با توجه به سطح ریسک تقلب آنها تفاوت معناداری وجود دارد.

۱- ۵- ۳- مبانی نظری فرضیه‌ها:

تحقیق‌های زیادی صورت گرفته است تا عوامل مرتبط با تقلب را تشخیص دهد. این عوامل «نشانه‌های خطر» نام دارند. تحقیق‌های پیشین تلاش می‌کنند که به دو سؤال مرتبط پاسخ گویند: (۱) قوی‌ترین نشانه‌های خطر کدامند؟ (۲) چگونه می‌توان نشانه‌های خطر را به منظور کمک به تصمیم‌گیری با یکدیگر ترکیب نمود؟ پاسخ به سؤال اول انتها ناپذیر است.

رومنی و سایرین^۱ (۱۹۸۰)، پیکوس (۱۹۸۹) آزمون‌هایی انجام دادند و دریافتند که این چک لیست کامل نیست. هم‌چنین آلبرشت و رومنی (۱۹۸۶) دریافتند که تنها ۳۱ نشانه خطر از این چک لیست معتبر است. بیزلی (۱۹۹۶) و سارز و سویونی (۱۹۹۸) با محاسبات رگرسیونی اعتبار دو نشانه خطر را تأیید کردند.

سورنسون و سایرین (۱۹۸۳) و گرین و چوی^۲ (۱۹۹۷) از نسبت‌های مالی به عنوان نشانه خطر استفاده کردند. برخی از محققان بیان می‌دارند که این روش برای ارزیابی احتمال تقلب مناسب نیست (به ویلینگهام ۱۹۸۳، والانس ۱۹۸۳ نگاه کنید). لوبک و سایرین (۱۹۸۹) بل و سایرین (۱۹۹۱) و ایننگ^۳ (۱۹۹۵) بر پایه ۳۶ نشانه خطر، مدل لوبک و ویلینگهام (۱۹۸۹) را اصلاح کردند. آنها ۷۷ مورد از تقلبات را بررسی کردند. ۸۶٪ چنین مواردی درست طبقه‌بندی شده بودند. اگرچه بل و سایرین (۱۹۹۱) مدل ارزیابی لوبک و سایرین (۱۹۸۹) را نقادی کردند اما مدل ارزیابی آنها برای تمامی موارد مناسب نبود، هم‌چنین تخصیص وزن به نشانه‌های خطر ناکافی بود. بل و سایرین (۱۹۹۱) مدلی رگزسونی ارائه کردند، آنها ۲۳ نشانه خطر را به چهار جزء تقسیم کردند. این مدل برای طبقه‌بندی موارد تقلب و غیر تقلب به کار می‌رود. نتایج بهتری از طریق شبکه‌های عصبی با ۴۷ نشانه خطر به دست آوردند. استانداردهای حسابرسی شماره ۸۲ حسابسان را

¹.Romney et al.

².Choi

³.Eining

به اعمال قضاوت حرفه‌ای در هنگام ترکیبی بودن عوامل خطر تشویق می‌کند. هم‌چنین گوش و یاپیرین (۱۹۹۸) ثابت کردند که ارزیابی کار او اثربخش خطر تقلب نیازمند پردازش جزء به جزء است.

مطالعات پیشین فاقد روش‌های عینی برای ترکیب نشانه‌های خطر هستند. لوبک و سایرین (۱۹۸۸) حالتی چندگانه برای ترکیب سه جزء ارائه کردند هر جز شامل نشانه‌های خطر اولیه و ثانویه بود. نبود یکی از اجزا منجر به صفر شدن احتمال تقلب می‌گردید. بل و سایرین (۱۹۹۱) مدلی چهار جزئی ارائه کردند. بل و کارسلو^۱ (۲۰۰۰) یک مدل ساده ریاضی ارائه کردند. این مدل شامل تنها ۷ نشانه خطر بود.

واندا لین ریلی^۲ (۲۰۰۸) به بررسی ارتباط‌های موجود بین حسابرسی تقلب و کشف تقلب پرداخت و عنوان کرد که معمولاً در روال عادی حسابرسی، تخلف، سوء استفاده و تقلب‌های شغلی، به میزان بسیار اندکی کشف می‌گردند. اغلب تقلب‌های فاش شده، بر اساس کشف رشوه‌های دریافتی توسط کارکنان و یا شکایات صورت گرفته از کارمندان می‌باشد. بنابراین لازم است که حسابرسان:

از محیط شرکت آگاهی و اطلاعات لازم را به‌دست آورند.

مراحل کنترلی را در جهت حداقل کردن احتمال وقوع تقلب، افزایش دهند.

از علائم خطر جهت کشف تقلب، استفاده و بهره لازم را ببرند.

موازنه ای اصولی و کافی بین ریسک و کنترل‌ها اعمال کنند.

دنيس ديكوس^۳ (۲۰۰۹) در پژوهش خود تحت عنوان "حسابرسی برای تقلب"، دلایلی را که باعث

می‌شود حسابرسان در کشف تقلب ناتوان گردند، به شرح زیر عنوان کرد:

- ۱- عدم اجرای روش‌ها، رویه‌ها و مراحل حسابرسی به‌طور اصولی
- ۲- فقدان تست‌های اساسی جهت کنترل
- ۳- اجتناب از بررسی آن نواحی که دارای ریسک بالا بوده، بخصوص اگر از نظر مبلغ بی‌اهمیت باشند.

۴- بودجه‌بندی نامناسب و ناکافی

۵- فقدان آموزش کافی جهت شناسایی شاخص‌های تقلب (علائم خطر) به‌وسیله حسابرسان

۶- نبود آموزش‌های مناسب جهت آشنایی حسابرسان با کنترل‌های داخلی بااهمیت و اساسی

وی هم‌چنین نتایج تجزیه و تحلیلش را از بررسی علائم خطر این‌گونه عنوان کرد:

- علائم خطر به‌عنوان یک عامل هشدار (زنگ خطر) می‌باشند.

- علائم خطر نایستی به هیچ عنوان، نادیده گرفته شوند.

- هیچ‌گونه تقلب بی‌اهمیتی وجود ندارد.

احمد و همکاران^۴ (۲۰۰۹) به بررسی رابطه میان گزارش‌های مالی تقلبی و ویژگی‌های شرکت از جمله اندازه، نوع مالکیت و کیفیت حسابرسی در شرکت‌هایی که تحت بازرسی هیئت داخلی قرار گرفته‌اند

^۱. Carcello

^۲. Wanda Lynn Riley.

^۳. Dennis F. Dycus.

^۴. Ahmed et al.

پرداختند. در این تحقیق از روش رگرسیون حداقل مربعات و نظریه هزینه‌های سیاسی استفاده شد. نتایج نشان می‌دهد اندازه شرکت و کیفیت حسابرسی دارای رابطه معناداری منفی با تقلب در گزارشگری مالی است.

آرتو و آلونسو^۱ (۲۰۱۰) به بررسی تقلبات کشف نشده و همچنین مدل آماري کشف تقلب در شرکت‌های ایالات متحده آمریکا پرداختند. متغیرهای مربوط با بکارگیری و استفاده از نمونه‌های کشف نشده تقلب توسط کمیسیون بورس اوراق بهادار آمریکا ساخته می‌شود. این مدل تنها تقلبات اتفاق افتاده در سال‌های ۱۹۹۸ و ۲۰۰۲ را مورد بررسی و ارزیابی قرار داده است. متغیرهای مستقل با استفاده از مفهوم مثلث تقلب انتخاب شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که احتمال تقلب رابطه منفی با نسبت جاری، پول نقد (از طریق کل دارایی ارزیابی شده) و دارایی‌های ثابت (از طریق کل دارایی‌های مقیاس شده) دارد. شرکت‌هایی که حسابرسان خود را تغییر می‌دهند تا گزارش حسابرسی مشروط دریافت کنند، بیشتر در معرض تقلب هستند. احتمال اینکه یک مورد تقلب کشف نشود، ۹۷/۶۱ درصد تخمین زده شده است. این بدان معناست که تنها بخش کوچکی از موارد تقلب هستند که توسط کمیسیون بورس اوراق بهادار آمریکا کشف می‌شود.

۱-۶- قلمرو تحقیق

۱-۶-۱- قلمرو مکانی تحقیق:

چارچوب مکانی تعیین شده در این تحقیق مؤسسه‌های حسابرسی و شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار واقع در محدوده شهر تهران می‌باشد.

۱-۶-۲- قلمرو زمانی تحقیق:

قلمرو زمانی تحقیق حاضر در تکمیل پرسشنامه‌ها توسط حسابرسان و مدیران شرکت‌ها سال ۱۳۹۰ می‌باشد و در بخش ارزیابی عملکرد از طریق مدل رگرسیونی، به بررسی اطلاعات و عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در محدوده زمانی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ پرداخته شده است.

۱-۶-۳- قلمرو موضوعی تحقیق:

چارچوب موضوعی این تحقیق، شناسایی عوامل مؤثر بر احتمال وقوع تقلب در گزارشگری صورت‌های مالی از دید حسابرسان و مدیران مالی و تأثیر آن بر عملکرد شرکت است.

۱-۷- روش تحقیق

روش تحقیق مورد استفاده در بخش اول تحقیق، توصیفی-پیمایشی و مبتنی بر تحقیق‌های میدانی است و در بخش دوم از تحلیل همبستگی استفاده می‌گردد. تحقیق حاضر به لحاظ هدف، کاربردی است و مبتنی بر تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده از پرسشنامه‌ها و همچنین اطلاعات جمع‌آوری شده از بخش‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است.

هدف از انجام این تحقیق از یک سو، تعیین عوامل مؤثر بر احتمال وقوع تقلب از دید حسابرسان و از سوی دیگر، تعیین شاخص ریسک تقلب برای شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و

^۱. Alonso & Artur

بررسی اثر آن بر عملکرد این شرکت‌ها می‌باشد. شایان ذکر است که برای دستیابی به اهداف مذکور، فرضیه‌های تحقیق، در دو گروه طبقه بندی و تبیین شده است.

با توجه به این که در این تحقیق، فرضیه‌های گروه اول که مشتمل بر مقایسه دیدگاه حسابرسان و مدیران با تحصیلات، تجربه مالی و سمت شغلی مختلف، مبنی بر تأثیرگذاری هر یک از متغیرهای مستقل بر احتمال وقوع تقلب در گزارشگری صورت‌های مالی می‌باشد؛ از آزمون T و تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شده است. جهت آزمون فرضیه‌های گروه دوم از مدل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است.

۱-۸- جامعه و نمونه آماری

با توجه به تعداد بسیار زیاد مؤسسه‌های حسابرسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار و پراکندگی آنها در سراسر کشور، جامعه آماری این تحقیق جهت آزمون فرضیه‌ها، مؤسسه‌های حسابرسی و مدیران مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار واقع در شهر تهران می‌باشد. نمونه‌گیری نیز به صورت تصادفی ساده انجام شده است.

۱-۹- ساختار تحقیق

در فصل اول به بیان مقدمه‌ای در خصوص موضوع تحقیق و کلیات آن پرداختیم. چارچوب مطالعه حاضر در فصل‌های بعد به شرح زیر خواهد بود:

در فصل دوم با نگاهی به مباحث نظری مطرح شده در زمینه تحقیق و ابعاد آن، به‌طور اجمالی به تحقیق‌های مشابهی پرداخته شده است که در این راستا انجام گرفته‌اند.

در فصل سوم توضیحاتی راجع به روش تحقیق، مدل‌ها و متغیرهای مورد استفاده در آزمون فرضیه‌ها، جامعه و نمونه آماری و اهم روش‌های گردآوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل محاسبات انجام شده ارائه شده است.

در فصل چهارم داده‌ها و اطلاعات به‌دست آمده با استفاده از روش‌های آماری و مدل‌های آماری مناسب، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و نتایج حاصل ارائه گردیده است.

در فصل پنجم خلاصه تحقیق و پیشنهادها ارائه شده است. در بخش خلاصه، سعی شده است که اهم اطلاعات و یافته‌های تحقیق ذکر گردد و در بخش پیشنهادها، نتایج برخورد محقق با مسائل و مشکلات متعدد و در مراحل تحقیق و آگاهی به علل آنها به صورت پیشنهادهایی ارائه می‌گردد تا زمینه‌ای برای بهبود مطالعه‌های آینده را فراهم سازد و در پایان فهرست منابع و مآخذ و ضمائم خواهد آمد.

فصل دوم: ادبیات و پیشینه تحقیق

- مقدمه
- ادبیات و مبانی نظری تحقیق
- تقلب و اشتباهات در صورت‌های مالی
- استراتژی‌های کشف تقلب
- مسئولیت حساب‌رسان در قبال کشف اشتباه و تقلب
- حسابرسی و کشف تقلب در ایران
- پیشینه تحقیق
- خلاصه فصل

2-1- مقدمه

در دنیای کنونی که تمایلات و خواسته‌های نامحدود بشر، در مقابل منابع نامحدود اقتصادی قرار گرفته است، ظهور و سقوط هر پدیده‌ای ریشه در نیازهای واقعی و منطقی جوامع انسانی دارد. ظهور حسابرسی ثقلب، در عرصه خدمات حرفه‌ای هم، نمی‌تواند از این قاعده مستثنی باشد.

در عصر حاضر، پیشرفت فن‌آوری و تغییرات گسترده در محیط تجاری، موجب ایجاد شتاب فزاینده‌ای در اقتصاد شده است و به علت رقابت روز افزون مؤسسه‌ها، دستیابی به درآمد مورد انتظار نیز محدود گردیده، بنابراین زمینه بروز ثقلب، روز به روز افزایش می‌یابد. مسأله ورشکستگی، ثقلب و عدم موفقیت شرکت‌ها، همواره مسأله‌ای پیچیده و در خور توجه بوده است. این موارد؛ عواملی است که هیچ یک از استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی، انتظار وقوع آن را نداشته‌اند ولی همواره نگران بروز آن می‌باشند. بدین لحاظ تصمیم‌گیری در این موضوع و پیشگیری و کشف ثقلب، نسبت به گذشته اهمیت فراوان‌تری یافته و مدیران را در بکارگیری روش‌های کنترلی دقیق‌تر و کامل‌تر و استفاده از حسابرسان متخصص در این امر وادار ساخته است.

اولین گام در تشریح سیستم ثقلب، توضیح منشأ پیدایش آن است. چه چیزی باعث بروز ثقلب می‌شود؟ چه استراتژی‌هایی برای پیشگیری و کشف ثقلب لازم است؟

در این فصل به اهمیت و چالش‌های مربوط به ثقلب در سازمان‌های خدمات تخصصی و موسسه‌های حسابرسی پرداخته خواهد شد. این تحقیق در نظر دارد به عواملی که در کشف ثقلب از سوی حسابرسان و مدیران مالی، تأثیر گذار است دست یابد. البته در این مطالعه تا حدودی با ویژگی‌ها و خصوصیات ثقلب و استراتژی‌های کشف ثقلب نیز آشنا خواهیم شد. قابل ذکر است که تحقیق‌های انجام گرفته در این زمینه، مورد بررسی قرار خواهند گرفت تا با استفاده از آن‌ها متغیرهای تحقیق، استخراج گردد.

2-2- ادبیات و مبانی نظری تحقیق

عواملی که به عنوان 32 شاخص مرتبط با احتمال وقوع ثقلب مدنظر قرار گرفته‌اند، بخشی از عواملی است که از ادبیات حسابداری و تحقیقات رامنی¹، لوبک، بل و ... گرفته شده است. در شرکت‌های ایرانی به دلیل عدم اطلاع رسانی شفاف موارد تخلف انجام گرفته در شرکت‌ها، امکان مطالعه مستقیم این رویداد همانند کشورهای صنعتی میسر نمی‌باشد، به همین دلیل در غالب کشورهای جهان سوم نظیر مصر و ترکیه از روش مطالعه غیر مستقیم یا پرسشنامه‌ای استفاده شده است. حال جهت روشن کردن هر یک از این عوامل توضیح مختصری داده می‌شود.

2-2-1- عوامل مربوط به ویژگی‌ها و نفوذ مدیریت¹

1- سهام‌دار بودن مدیریت:

برخی شرکت‌ها به دلیل بالا بردن انگیزه مدیریت و یا به دلیل اهمیتی که شخص مدیر برای انجام فعالیت در آن شرکت دارد، از پاداش‌ها و مزایای جانبی به منظور ایجاد محرک‌های انگیزشی و روانی در مدیریت، نظیر پاداش اختیار خرید سهام استفاده می‌کنند. اجرای چنین طرح‌هایی از طرفی موجب تحریک مدیریت به هر چه بهتر نشان دادن نتایج عملیات و در نتیجه تحریف و دستکاری در صورت‌های مالی می‌گردد. به همین دلیل ظن آن می‌رود که احتمال وقوع تقلب در چنین شرکت‌هایی بیشتر از سایرین باشد.

2- مزایای اضافه در صورت نگهداری یا افزایش قیمت سهام یا روند سود:

همانطور که در قسمت قبل گفته شد، هرگونه پاداش یا مزایایی که بستگی مستقیم با عملکرد مدیریت پیرامون کسب سود، بالا بردن قیمت سهام و افزایش ارزش دارایی‌های شرکت داشته باشد، ممکن است سبب ایجاد محرکی در مدیریت جهت اتکاب به تخلف گردد و لذا حسابرسان باید در برنامه‌ریزی حسابرسی و تمامی مراحل حسابرسی نسبت به بررسی چنین مواردی هوشیار باشند.

3- تمایل مدیریت به کسب سود از طریق معاملات انگیزشی، معاملات با اشخاص وابسته و خط مشی‌هایی که هدف آن‌ها بازی با قواعد حسابداری است:

حسابرسان باید همواره نسبت به معاملات مدیریت حساسیت کافی از خود نشان دهند خصوصاً هنگامی که این معاملات در برگزیده مزایا و پاداش‌هایی برای مدیریت باشند و یا این معاملات با اشخاص وابسته به مدیریت انجام شده باشند. در برخی موارد انجام این معاملات اهدافی نظیر بازی با سود را پیگیری می‌کنند. در تمامی این موارد حسابرسان باید از سلامت معاملات انجام گرفته، اطمینان معقولی کسب نمایند.

4- وجود اهداف سود غیر واقع بینانه:

در برخی موارد مدیران جهت کسب مزایا و پاداش‌های تعیین شده در بودجه‌های پیش‌بینی شده و سایر برنامه‌ریزی‌های بلندمدت ارقام غیر واقع بینانه‌ای را تعیین می‌کنند که با توجه به شرایط مالی و منابع انسانی و شرایط صنعت رسیدن به این اهداف از دید افراد کارشناس و خبره غیر منطقی و نامعقول جلوه می‌کند. حسابرسان باید نسبت به چنین ارقامی حساسیت کافی داشته باشند و در صورت لزوم با کارشناسان متخصص به مشورت بپردازند.

5- بالا بودن حساسیت مدیران پیرامون تهیه صورت‌های مالی:

در مواردی که مدیران حساسیت زیادی پیرامون تهیه صورت‌های مالی از خود نشان می‌دهند، این شک وجود دارد که مدیریت از ایفای تعهدات خود به نحو مطلوب کوتاهی نموده است و یا این که صورت‌های مالی عاری از تخلف نمی‌باشند. در اینگونه موارد حسابرسان باید علاوه بر صورت‌های مالی به شرایط درونی شرکت، شرایط شرکت‌های مشابه در صنعت، موقعیت طرفین تجاری شرکت و تعهدات شرکت توجه کافی داشته باشند.

2- استانداردهای حسابرسی، (1378)، تهران، سازمان حسابرسی، نشریه 124.

2-2-2- عوامل ریسک مرتبط با تبعیت مدیریت از کنترل‌های داخلی و استانداردهای لازم‌الاجرا

1- عدم ارائه یا اطلاع رسانی ویژگی‌های مناسب مرتبط با کنترل‌های داخلی و نیاز به هماهنگی با آن‌ها: در برخی شرکت‌ها کنترل‌های داخلی به نحو مطلوبی اجرا نمی‌شود و عدم اجرای کنترل‌های داخلی پایه ممکن است، سبب آن گردد که اشخاصی که از حیطة تفکیک وظایف به کنار مانده‌اند، به راحتی بتوانند با دور زدن این محدودیت‌ها دست به ارتکاب تخلف بزنند. در مواردی نیز مدیریت چنین وظایفی را به کارکنان ابلاغ نمی‌نماید و از آنها درخواست هماهنگی با چنین ضوابطی نمی‌نماید، حساب‌برسان باید نسبت به این شرایط هوشیار باشند.

2- تسلط چند مدیر بر کنترل‌های کلیدی و رویه‌های حسابداری:

یکی از شرایط اصلی برقراری کنترل‌های داخلی آن است که کارکنان شرکت و یا مدیران، به طور توأم در امور نگهداری دارایی‌ها، مجوزدهی و ثبت دفاتر دارای مسئولیت نباشند و چون مدیران در امر مجوزدهی دخیل هستند و به جهت این که مدیران غالباً از نظر روانی و انگیزشی بر کارکنان شرکت تفوق دارند، لذا حساب‌برسان باید از عدم تبانی کارکنان با مدیران اطمینان معقولی پیدا کنند. هم‌چنین حساب‌برسان باید مراقب باشد که اگر کنترل‌های کلیدی در انحصار چند مدیر خاص است، چنین امری باعث ارتکاب تخلف در شرکت از سوی آنان نگردد.

3- عدم نظارت بر کنترل‌های کلیدی:

کنترل‌های کلیدی نظیر حفاظت از وجوه نقد، اسناد تجاری و دارایی‌هایی که سیالیت بالایی دارند، نیاز به مراقبت ویژه‌ای دارند. معمولاً مدیران شرکت دستورالعمل‌ها و رویه‌هایی برای اعمال این کنترل‌ها تعیین می‌کنند. حساب‌برسان در آزمون‌های کنترلی خود باید از کامل بودن این کنترل‌ها و عدم امکان دور زدن آنها اطمینان معقولی به دست آورند و اگر ضعف‌هایی در این کنترل‌ها وجود دارد، این ضعف‌ها را به اطلاع مدیران برسانند و دامنه آزمون‌های محتوا را به منظور کسب اطمینان معقول از صحت و سلامت صورت‌های مالی افزایش دهند.

4- عدم ارتکاب به عمل مناسب در مواجهه با تضييع کنترل‌ها و رویه‌های تعیین شده:

در صورتی که کارکنان اقدام به زیر پا گذاشتن کنترل‌های داخلی کنند و تخلفاتی در شرکت صورت گیرد، مدیریت باید در مواجهه با این اقدام آنها عکس‌العمل مناسبی نشان دهد. اگر مدیریت در قبال این عمل کارکنان اقدام مناسبی از خود نشان ندهد، این امر از لحاظ انگیزشی، همانگونه که ذکر شد، سبب تحریک سایر کارکنان به ارتکاب تخلف در شرکت می‌گردد و در مواردی سبب تبانی کارکنان و از میان برداشتن کنترل‌های داخلی موثر در شرکت می‌گردد. حساب‌برسان همواره باید رویه‌ها و منشورهای مدیریت برای کارکنان را جهت اطلاع از این عکس‌العمل‌ها مطالعه کنند.

5- عدم شناخت صحیح ضعف‌های کنترل‌های داخلی:

یکی از اساسی‌ترین خطراتی که حساب‌برسان را در انجام کار حساب‌برسی تهدید می‌کند، عدم برنامه‌ریزی مناسب عملیات حساب‌برسی می‌باشد که از عدم شناخت صحیح کنترل‌های داخلی در هنگام آزمون‌های کنترلی نشأت می‌گیرد و عواقب وخیمی برای حساب‌برسان در بردارد. لذا حساب‌برسان موظفند در انجام آزمون-